

فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۵، شماره ۱ (پیاپی ۵۰)، بهار ۱۳۹۹
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۸-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>

مقاله پژوهشی
صص. ۱۱۵-۱۰۱

نقش محیط سکونتی بر فعالیت فیزیکی - فراغتی شهروندان (نمونه‌ی موردی: محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری)

مریم جعفری مهرآبادی* - استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران
شمیلا الله‌یاری اصلی ارده - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران
کمیل عبدی - دانش‌آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۰۵

چکیده

یکی از موضوعات مطرح شده در برنامه‌ریزی شهری، توجه به فعالیت‌های فیزیکی شهروندان در اوقات فراغتشان است. در این راستا هدف این پژوهش، بررسی نقش محیط سکونتی در فعالیت‌های فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری در شهر ساری بوده که در قالب تکمیل پرسش‌نامه و به روش توصیفی - تحلیلی انجام گرفته است. تعداد ۱۷۰ پرسش‌نامه در محله سلمان فارسی و ۷۰ پرسش‌نامه در محله غفاری توزیع شده است. داده‌ها با استفاده از SPSS و آزمون‌های آماری فریدمن، کای اسکور تک‌متغیره، من‌ویتنی، وی‌کرامر و ضریب توافق تحلیل شده‌اند. براساس نتایج، مهم‌ترین معیار برای ساکنین سلمان فارسی، معیار امنیتی و برای ساکنین غفاری، معیار اجتماعی است. در محله سلمان فارسی فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان نسبتاً زیاد اما در محله غفاری نسبتاً پایین است. میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی مردان در محله سلمان فارسی بیشتر از زنان است اما در محله غفاری، این نوع فعالیت‌ها تقریباً به یک میزان است. هیچ رابطه معناداری بین مالکیت اتومبیل و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی در دو محله وجود ندارد. بین نوع مسکن و فعالیت فیزیکی - فراغتی در محله سلمان فارسی هیچ رابطه معناداری وجود ندارد اما در محله غفاری، بین این دو متغیر یک رابطه معنادار نسبتاً قوی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: محیط سکونتی، فعالیت فیزیکی - فراغتی، ساری، سلمان فارسی، غفاری

نحوه استناد به مقاله:

جعفری مهرآبادی، مریم، الله‌یاری اصلی ارده، شمیلا و عبدی، کمیل. (۱۳۹۹). نقش محیط سکونتی بر فعالیت فیزیکی - فراغتی شهروندان (نمونه‌ی موردی: محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۵(۱)، ۱۱۵-۱۰۱.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672696.html

مقدمه

در جهان شهرمحور کنونی که به شدت در حال ماشینی‌شدن است و با افزایش روزافزون بیماری‌های قلبی، سرطان و... توجه به فعالیت‌های فیزیکی و چگونگی گذران اوقات فراغت شهروندان بیش از پیش مورد توجه سیاست‌گذاران شهری قرار گرفته است و به مساله‌ای میان‌رشته‌ای تبدیل شده است. در این بین ویژگی‌های محیطی شامل ایجاد پیاده‌روها، مجاورت با مکان‌های قابل پیاده‌روی، تراکم بالا، ترکیب کاربری‌های اراضی و سایر موارد می‌تواند بر انجام فعالیت فیزیکی - فراغتی مؤثر باشد. علاوه بر محیط فیزیکی، محیط اجتماعی نیز می‌تواند بر الگوهای فعالیت فیزیکی - فراغتی مؤثر باشد. محیط اجتماعی یک مفهوم چندبعدی است که همه‌ی فضای فیزیکی، روابط اجتماعی و محیط فرهنگی در یک منطقه مشخص را شامل می‌شود. در سطح کلان، تأثیرات محیط اجتماعی بر سلامتی، ممکن است شامل فرآیندهای اقتصادی و نابرابری اجتماعی باشد. به‌علاوه محیط اجتماعی می‌تواند از طریق روابط و کنش و واکنش‌های بین فردی مانند حمایت اجتماعی یا تبعیض نژادی بین افراد نیز بر سلامتی تأثیر بگذارد. در بین این سطوح اثرگذاری، محیط اجتماعی می‌تواند به‌عنوان مجموعه‌ای از ویژگی‌های مشخص محلی و متعلق به جامعه - مثل سرمایه اجتماعی و اختلال در محله - به نوعی دیگر بر سلامت و رفتارهای سالم مؤثر باشد (Caspi, Kawachi, Subramanian, Tucker-Seeley & Sorensen, 2013: 76-77).

محیط سکونتی افراد و ویژگی‌های زیباشناختی، اجتماعی، امنیتی و کالبدی - فضایی محلات مسکونی می‌تواند نقش به‌سزایی در میزان و کیفیت فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنین داشته باشد. این مساله به‌خصوص در شهرهای بزرگ که دارای محلاتی متنوع با ویژگی‌های کاملاً متفاوت و بافت اجتماعی - اقتصادی متمایز هستند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. هدف پژوهش حاضر بررسی محیط سکونتی دو محله از شهر ساری (که به عنوان محلات فقیرنشین و ثروتمندنشین معروف هستند) و تأثیری که ویژگی‌های محیط سکونتی این دو محله بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان دارد، بوده است. بر این اساس سوال‌های پژوهش عبارتند از:

۱. مهم‌ترین عوامل مؤثر بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری، در محیط سکونتی‌شان به ترتیب اولویت کدام است؟
  ۲. میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری در چه حد است؟
  ۳. آیا بین میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی زنان و مردان ساکن در محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری تفاوت وجود دارد؟
  ۴. آیا بین مالکیت اتومبیل و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری رابطه وجود دارد؟
  ۵. آیا بین نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری شهر ساری رابطه وجود دارد؟
- فعالیت فیزیکی - فراغتی یکی از موضوعاتی است که در سال‌های اخیر مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفته و در جوامعی همچون ایران بسیار جدید بوده است که در اینجا به تعدادی از پژوهش‌های صورت‌گرفته در این خصوص پرداخته شده است. پیراسته و همکاران پژوهشی را در سال ۱۳۹۱ در زمینه عوامل محیطی مؤثر بر فعالیت فیزیکی و ارتقای سلامت دانشجویان گروه پزشکی ساکن خوابگاه بر اساس تئوری شناختی اجتماعی انجام داده‌اند و با استفاده از آزمون‌های آماری کای‌دو و تی مستقل به این نتیجه رسیده‌اند که از نظر دانشجویان در خوابگاه به اندازه کافی لوازم ورزشی برای استفاده در فعالیت جسمانی وجود ندارد، پیاده‌روی یا دویدن آرام در اطراف خوابگاه به دلیل عواملی چون ترافیک، نبودن پیاده‌رو، وجود سگ، ارادل و اوباش و ... به‌ویژه برای دختران مشکل است، اطراف خوابگاه جای امنی برای پیاده‌روی یا دویدن آرام نیست و برای انجام فعالیت جسمانی امکان دسترسی به زمین بازی، پارک و سالن ورزشی در نزدیکی خوابگاه وجود ندارد. به‌طور کلی به این نتیجه رسیدند که بهبودی در ایمنی محیط‌های زندگی تأثیر مثبتی در ارتقا و تداوم ورزش و فعالیت جسمانی نوجوانان دارد (Piraste, Johari & Zafarghandi, Kholdi, 2012). کاظمی و همکاران در سال ۱۳۹۰ به بررسی الگوی فعالیت فیزیکی در نوجوانان دختر شهر اصفهان و عوامل مؤثر بر آن پرداخته و با استفاده از آزمون‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون و مجذور کای به این نتیجه رسیدند که بین سبک فعالیت فیزیکی نوجوانان و مادران و بین تمرین بدنی منظم نوجوانان و مادرانشان و همچنین بین نگرش و سطح تحصیلات مادر با سطح فعالیت فیزیکی نوجوانان ارتباط معنی‌داری وجود دارد. به‌طور کلی به این نتیجه رسیدند که بهتر است قسمتی از آموزش برای افزایش فعالیت فیزیکی نوجوانان بر روی مادران آن‌ها متمرکز شود (Kazemi, Ardabili & Zahraee, 2011). سیج و همکاران در سال ۲۰۱۵ به تأثیر ویژگی‌های مسکن بر اوقات فراغت درون‌خانه‌ای؛ یک مطالعه آینده‌نگر در بزرگ سالان دانمارکی با استفاده از روش رگرسیون چند متغیره پرداخته و به این نتیجه رسیدند که مساحت مسکن و بعد خانوار، با فعالیت‌های فراغتی درون خانه

ارتباط معکوس دارند. همچنین نتیجه گرفتند کسانی که در آپارتمان زندگی می‌کنند در مقایسه با خانه‌های ویلایی، فعالیت فراغتی درون خانه‌ای بیشتری دارند (Saidj, Jorgensen, Jacobsen, Linneberg & Aadahl, 2015). سو و همکاران در سال ۲۰۱۴ و در پژوهشی ارتباط بین ویژگی‌های ادراکی محیط شهری و فعالیت فیزیکی فراغتی در میان بزرگسالان در هانگژو چین پرداخته و با استفاده از ۱۴۴۰ پاسخگو در رده سنی ۲۵-۵۹ سال که از ۳۰ محله با سه نوع متفاوت انتخاب شدند به این نتیجه رسیدند که در میان مردان، دسترسی زیاد به مقاصد برای فعالیت فیزیکی فراغتی موجب افزایش فعالیت آن‌ها و در مورد زنان، کیفیت زیبایی محله و تراکم مسکونی پایین موجب افزایش فعالیت فیزیکی فراغتی آنان می‌شود (Su, Tan, Liu, Ren, Kawachi, Li & Lv, 2014). کسپی و همکاران (۲۰۱۳) پژوهشی در زمینه محیط اجتماعی و رفتار پیاده‌روی در میان ساکنین کم‌درآمد در شهر بوستن انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که کسانی که سرمایه اجتماعی و امنیت پایینی را گزارش داده بودند، به‌طور کلی کمترین پیاده‌روی را برای طی مسافت و انجام کارهای روزانه دارند. اما در کمال تعجب کسانی که اختلال اجتماعی کمتری گزارش داده بودند نیز کمترین پیاده‌روی را به‌منظور فراغت داشتند. طبق این نتایج، اختلال فیزیکی و امنیت اجتماعی با رفتار پیاده‌روی ارتباط معناداری ندارد (Caspi et al, 2013). سرین و همکاران در سال ۲۰۱۳ در پژوهشی به سنجش هدفمند محیط محله و فعالیت فیزیکی فراغتی در میان بزرگسالان شهرهای چینی پرداخته و به این نتیجه رسیدند که امنیت، رضایت از زیبایی محیط، آلودگی پایین محله و دسترسی آسان به تسهیلات سرگرمی و عمومی می‌تواند در افزایش فعالیت فیزیکی فراغتی افراد مؤثر باشد (Cerini, Lee, Barnett, Sit, Cheung & Chan, 2013). سوگیاما و همکاران در سال ۲۰۰۹ پژوهشی با عنوان "فعالیت فیزیکی تفریحی یا ورزشی در خیابان‌های محله: در ارتباط با ویژگی‌های ادراکی محیط" در استرالیا انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که جذابیت، ارتباط خیابان‌ها به هم، دسترسی به تسهیلات تفریحی خارج از خانه، و دسترسی به مکان‌های جالب و دیدنی، در انطباق با ویژگی‌های اجتماعی - جمعیتی، در ارتباط با خیابان‌های محله مهم هستند و توجه به این ویژگی‌ها برای ارتقاء فعالیت فیزیکی ساکنین تأثیرگذار خواهد بود (Sugiyama, Leslie, Giles-Corti & Owen, 2009). آنبر و همکاران در سال ۲۰۰۹ به بررسی تفاوت در فعالیت فیزیکی فراغتی در میان بزرگسالان ساکن محلات اجتماعی - اقتصادی مختلف در نیوزیلند پرداخته و به این نتیجه رسیدند کسانی که در محلات محروم از لحاظ اجتماعی و اقتصادی زندگی می‌کنند، فعالیت فیزیکی فراغتی کمتری دارند. بنابراین افزایش فعالیت فیزیکی فراغتی در میان بزرگسالان نیازمند توجه به محیط اجتماعی و فیزیکی در محلات محروم است (Annear, Cushman & Gidlow, 2009). لنته و همکاران در سال ۲۰۰۵ پژوهشی را با عنوان "نابرابری‌های محلات در فعالیت فیزیکی: نقش جذابیت، مجاورت با تسهیلات محلی و امنیت محلات در هلند" انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که در مقایسه با کسانی که در محلات باکیفیت زندگی می‌کنند، افرادی که در مناطق محروم اجتماعی - اقتصادی ساکن‌ند، بیشتر تمایل به پیاده‌روی یا دوچرخه‌سواری برای خرید یا کارهای روزانه دارند تا اینکه برای اوقات فراغت از پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری استفاده کنند و یا در فعالیت‌های ورزشی شرکت کنند. به‌طور کلی به این نتیجه رسیدند که ویژگی‌های محلات کاملاً فعالیت‌های فیزیکی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Lenthe, Brug & Mackenbach, 2005).

به‌منظور درک بهتر نتایج پژوهش‌های صورت گرفته، در ادامه، به توضیح مختصری از کیفیت سکونت و فعالیت فیزیکی - فراغتی پرداخته شده است.

با توجه به تمایل انسان برای زندگی اجتماعی، سکونت‌گاه‌ها شکل گرفتند. سکونت‌گاه و محیط مسکونی، صحنه‌ی ملاقات و دیدار است، جایی است که انسان‌ها در آن مصنوعات، اندیشه‌ها و احساسات خود را با یکدیگر مبادله می‌کنند. در نتیجه بیان‌کننده ارزش‌ها و منافع مشترک است؛ این فضاها، مکان‌های عمومی هستند که ارزش‌های مشترک در آن‌ها نگه‌داری می‌شوند. جنبه دیگر محیط سکونت، خلوت فرد است که شامل فعالیت‌هایی است که باید از دخالت دیگران دور نگه داشته شوند و یکی از ابزارهای شکل‌گیری و پرورش هویت فرد است. این شیوه سکونت را می‌توان سکونت خصوصی نامید. به‌طور کلی، آبادی، فضاهای شهری، فضاها و نهادهای عمومی و خانه همراه یک‌دیگر، محیط کل یا محل سکونت (جایی که در آن سکونت به‌صورت طبیعی، مجتمع، عمومی و خصوصی شکل می‌گیرد) را به وجود می‌آورند. سکونت، بیان‌گر برقراری پیوندی پر معنا بین انسان و محیطی مفروض است (Dorostkar, 2012: 36). نیاز به مأمن و سرپناهی برای زندگی فقط منحصر به فرد انسان نیست. تمامی جانوران به واسطه نیاز به امنیت و در امان ماندن از عوامل مخاطره‌آمیز جوی (نظیر سیل، طوفان، باد و باران) و تهدیدات احتمالی دیگر جانوران، با دغدغه‌ی سکونت (گرچه به شکل ابتدایی) مواجه‌اند. باین‌وجود، مفهوم سکونت نزد انسان از حد زیستن در سرپناهی صرف فراتر

رفته و ابعادی فلسفی می‌یابد (Izadi, 2013: 23). کریستین نوربری شولتز، معمار اندیش‌مند نروژی، قائل به تعریفی سه وجهی از این مفهوم است:

۱. دیدار با دیگران به آهنگ دادوستد تولیدات، اندیشه‌ها و احساسات یعنی آزمودن زندگی به‌عنوان عرصه‌ی امکانات گوناگون؛
  ۲. توافق با دیگران؛ یعنی پذیرش مجموعه‌ای از ارزش‌های مشترک؛
  ۳. یافتن موجودیت از طریق گزینش جهانی کوچک و از آن خود.
- می‌توان مفاهیم یاد شده را به‌ترتیب شیوه‌های سکونت "مجتمع"، "عمومی" و "خصوصی" خواند. به هر صورت واژه‌ی سکونت، مکان‌هایی که از سوی آدمی برای عینیت بخشیدن به مفاهیم فوق بر پا گشته را نیز در شمول می‌گیرد (Norbery Schultz, 2002: 9).

بنابراین سکونت، زندگی در ارتباط با محیط، منظر و جامعه در فضایی مشخص است. هر کس در فضاهای چندگانه‌ی خود سکونت دارد و در فضاهای میان "خود" و تصویر "غیر" سکنا می‌گزیند. در تعریف لینچ از مفهوم سکونت آشکارا با نگاهی شاعرانه مواجه‌ایم؛ سکونت یعنی ساکن شدن در ردپایی که از زندگی فرد در خاطره‌ی زمان و مکان نقش می‌بندد (Izadi, 2013: 23). شاید مناسب‌ترین شکل برخورد با محیط‌های مسکونی، در نظر گرفتن آن‌ها در ساختاری سلسله‌مراتبی است. بدین ترتیب می‌توان محیط زندگی مردم را به بهترین نحو به‌عنوان محیط‌های سکونتی شامل مسکن، واحد همسایگی و محله، مفهوم‌سازی کرد. بنابراین پس از مسکن و واحد همسایگی به‌عنوان وجوه سکونتی مرتبط باهم، می‌توان محله را به‌مثابه سطحی فراتر در سلسله‌مراتب سکونتی در نظر گرفت (Bier & Heiginz, 2002: 210).

طبق تعریف سازمان جهانی بهداشت، فعالیت فیزیکی به هرگونه حرکت اطلاق می‌شود که با حرکت ماهیچه اسکلتی ایجاد شود و انرژی مصرف گردد (Kazemi et al, 2011: 40). اهمیت فعالیت فیزیکی بر سلامتی به‌خوبی مشخص است. فعالیت فیزیکی قادر است درمقابل بیماری‌هایی همچون بیماری‌های قلبی و عروقی، دیابت، چاقی، آستئوآرتریت، مرگ‌ومیر، سرطان‌ها، سندرم متابولیک و بیماری‌های ذهنی از سلامتی محافظت کند (Hu, Pekkarinen, Hanninen, Yu, Tian, Guo & Nissinen, 2002: 933). درواقع فعالیت بدنی به‌عنوان یک اهرم، نیروی بالقوه افراد را در تمامی مراحل تحول روانی-اجتماعی به فعل رسانیده و به‌عنوان یک نیاز فطری و پدیده‌ی اجتماعی-آموزشی رسالتی بزرگ در تکامل جسمانی و روانی افراد دارد و با پرورش و تقویت شخصیت، تأثیر مثبتی بر رشد روانی-اجتماعی می‌گذارد (Pourranjbar, Keshavarz, Sharifian & Farahani, 2014:176). بنابراین افزایش توجه به فعالیت فیزیکی منظم به‌عنوان گامی مهم برای سلامت عمومی و جلوگیری از طیف گسترده‌ای از بیماری‌های مزمن در نظر گرفته‌شده‌است (Marques, Martins, Sarmiento, Ramos, Diniz & Costa, 2015: 1062) و در رویکردهای متمرکز بر افراد، توجهات به سمت برنامه‌های محیطی و سیاست‌گذاری‌ها به‌منظور ترویج تغییر رفتاری پایدار در کل جمعیت معطوف شده است (Sugiyama et al, 2009: 1058).

ورزش و فعالیت بدنی از مؤثرترین روش‌های پیشگیری از بروز اختلالات و به‌عنوان یک راه‌حل مناسب برای پر کردن اوقات فراغت افراد همواره مورد توجه بوده است (Chamanpira, Farahani & Farahani, 2014: 180). اوقات فراغت مجموعه‌ای از کارها است که پس از فراغت از خانواده و نیازهای اجتماعی کار، فرد با رضایت کامل از آن برای آسایش، تفریح، توسعه آموزش غیر انتفاعی یا کمک‌های اجتماعی داوطلبانه استفاده می‌کند. اوقات فراغت با زندگی روحی و فرهنگی افراد و درواقع با زندگی روحی و فرهنگی جامعه به‌شدت هم‌بسته است، زیرا افراد در اوقات فراغت خود کارهایی را که دوست دارند انجام می‌دهند و در آن شخصیت واقعی خود را بیان می‌کنند و بهبود می‌بخشند. از سوی دیگر، فعالیت‌های فراغتی از آن جهت مهم هستند که به‌عنوان آینه فرهنگی جامعه نشان داده می‌شوند و گذراندن اوقات فراغت به میزان زیادی نماینده ویژگی‌های فرهنگی جامعه است (Ardakani & Nosrati, 2015: 872). بنابراین گذران اوقات فراغت و برنامه‌های مطلوب فراغتی نقش مهمی در تربیت و تعلیم جامعه دارد و از بروز مشکلات فردی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جلوگیری می‌کند. اوقات فراغت همان اوقاتی است که فرهنگ و تمدن و هنر بشر را زاینده آن می‌دانند؛ اوقاتی که باید صرف استراحت و رفع خستگی از کار روزانه شود تا حواس پنج‌گانه ما فرصت تجدید قوا پیدا کنند و با برطرف شدن کسالت از اعضا و جوارح، ذهن و فکر آدمی بتواند بعد از یکنواختی کار جولانی بدهد و این بهانه‌ای شود برای کشف سایر ابعاد وجودی انسان. اهمیت اوقات فراغت و استفاده بهینه از آن در جهت رشد و شکوفایی استعدادها و تلطیف روح و روان، امری بدیهی و روشن است. بنابراین درنظر گرفتن مشکلات اجتماعی-اقتصادی موجب شده است که در

میزان دسترسی به امکانات ورزشی و گذران اوقات فراغت تفاوت‌هایی ایجاد شود. اوقات فراغت زمان بیهوده و بدون حس مسئولیت در زندگی افراد نیست، بلکه برعکس، مسئولیت‌پذیری نسبت به خود، اطرافیان و جامعه اهمیت زیادی دارد و هر شخصی در قبال عملکرد خود در اوقات فراغت مسئول است. اوقات فراغت به عنوان آنچه مردم در زمان بیکاری انجام می‌دهند تعریف شده است و فعالیت‌ها برای اوقات فراغت در یک دوره که به عنوان وقت آزاد تعیین شده انجام می‌گیرد (Ghafouri, Pormoz & Kashkar, 2016: 34). از جمله فعالیت‌های اوقات فراغت، فعالیت بدنی و ورزشی است. در واقع فعالیت فیزیکی - فراغتی شامل فعالیت‌هایی است که نیازمند انرژی فیزیکی و ذهنی است مثل پیاده‌روی، فوتبال، شطرنج، و در مقابل آن، فعالیت‌های فراغتی منفعلانه قرار دارند که شامل فعالیت‌هایی هستند که فرد در آن‌ها نیازمند صرف انرژی فیزیکی یا ذهنی نیست مانند رفتن به سینما و تماشای تلویزیون. معمولاً فعالیت‌های فراغتی برای افراد، هر دوی فعالیت‌های فیزیکی و فعالیت‌های منفعلانه را در بر می‌گیرد (Ardakani & Nosrati, 2015: 872). همان‌گونه که بیان شد، توجه به مشارکت در این فعالیت‌ها در ارتقاء سطح سلامت جامعه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. تحقیقات نشان می‌دهند که عوامل بسیاری تعیین‌کننده سطح فعالیت بدنی و میزان مشارکت در آن است که از آن جمله می‌توان عوامل درونی، ویژگی‌های رفتاری، مهارت اجتماعی، عوامل فرهنگی و محیط فیزیکی را نام برد. همچنین از عوامل دیگری که حضور فرد در فعالیت بدنی و ورزش را رقم می‌زند، لذت‌بخش بودن فعالیت‌های بدنی است (Ghafouri et al, 2016: 34).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از جمله تحقیقات پیمایشی است که با استفاده از ابزار پرسش‌نامه به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته است. این پژوهش از نوع روش توصیفی - تحلیلی است و تحلیل یافته‌ها با استفاده از SPSS انجام گرفته است. به منظور تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف تک‌نمونه‌ای استفاده شده که (مقدار $0/001$ برای محله سلمان فارسی و $0/000$ برای محله غفاری) نشان‌دهنده توزیع غیرنرمال داده‌ها در این محلات بوده است و بر این اساس از آزمون‌های آماری فریدمن، کای اسکوئر تک‌متغیره، آزمون من‌ویتنی، وی کرامر و ضریب توافق استفاده شده است. این پژوهش به دنبال این بوده است که موضوع مورد نظر را در یک محله فقیر و یک محله ثروتمندترین بررسی کند. با توجه به شهرت و معروف بودن محله سلمان فارسی به عنوان محله ثروتمندترین و محله غفاری به عنوان محله فقیرترین، این دو محله انتخاب شده‌اند. با توجه به جمعیت هر محله، تعداد 170 پرسش‌نامه در محله سلمان فارسی و 70 پرسش‌نامه در محله غفاری توزیع شده است. روایی پرسش‌نامه با استفاده از نظرات 5 تن از متخصصان شهری تایید و اصلاح شده و پایایی سؤال‌های پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به میزان $0/866$ (پایایی $0/716$ برای شاخص زیبایی‌شناسی، $0/856$ برای امنیت، $0/721$ برای شاخص اجتماعی و پایایی $0/731$ برای شاخص کالبدی - فضایی) محاسبه شده است که نشان از پایایی بالایی دارد. شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش شامل زیبایی‌شناسی محیط، امنیت محیط، شاخص اجتماعی محیط و نیز کالبدی - فضایی محیط بوده است که با استفاده از منابع مختلف و ترکیب شاخص‌ها به دست آمده است.

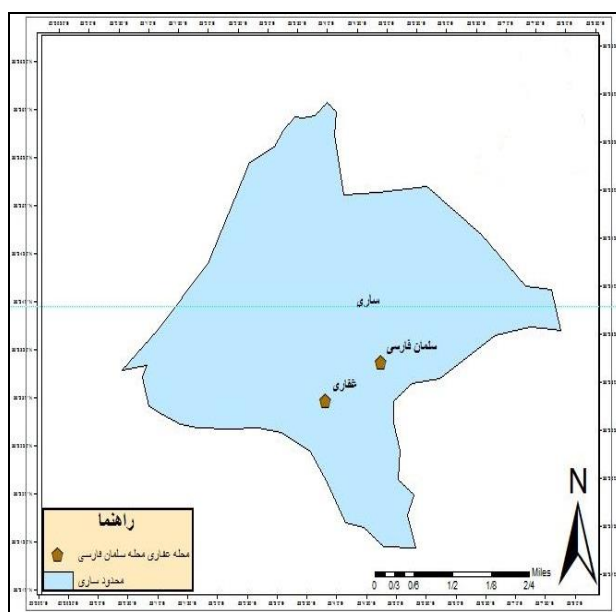
جدول ۱. منابع مربوط به شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش

منبع	شاخص
(Caspi et al, 2013), (Cerin et al, 2013), (Lenthe et al, 2005)	امنیت
(Su et al, 2014), (Cerin et al, 2013), (Sugiyama et al, 2009), (Lenthe et al, 2005)	زیبایی‌شناسی
(Caspi et al, 2013), (Sugiyama et al, 2009), (Annear et al, 2009)	اجتماعی
(Su et al, 2014), (Cerin et al, 2013), (Sugiyama et al, 2009), (Lenthe et al, 2005)	کالبدی - فضایی

قلمرو جغرافیایی پژوهش

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش شهر ساری با جمعیت 309820 نفر است (Statistical Center of Iran, 2016). شهر ساری، مرکز استان مازندران و شهرستان ساری است. این شهر در 35 درجه و 58 دقیقه تا 36 درجه و 50 دقیقه عرض شمالی و 52 درجه و 56 دقیقه تا 53 درجه و 59 دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ واقع شده است. ساری از نظر موقعیت طبیعی در

منطقه‌ی جلگه‌ای (دشت) شهرستان واقع شده و قسمت‌های جنوبی و جنوب غربی آن را کوه‌ها و تپه‌ماهورهای کم‌ارتفاع فراگرفته است که بخش‌های کوهستانی آن پوشیده از جنگل و در قسمت‌های تپه‌ماهورهای کم‌ارتفاع، اراضی کشاورزی و باغات مرکبات گسترش یافته است و نیز در قسمت شمال آن سواحل زیبای دریای خزر واقع شده است (Deputy of Economic Affairs and Planning of Mazandaran Province, 2006). بنابراین موقعیت ممتاز شهر ساری به دلیل موقعیت طبیعی، دارا بودن آب و هوای معتدل و قرارگیری در کنار ساحل شنی دریای خزر و بهره‌مندی از مناظر زیبای طبیعی و تاریخی، به عنوان عوامل محیطی مؤثر بر فعالیت‌های فیزیکی- فراغتی شهروندان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در این پژوهش به منظور بررسی و سنجش تطبیقی نقش محیط سکونتی بر فعالیت فیزیکی- فراغتی شهروندان شهر ساری، محله سلمان فارسی به عنوان یکی از محله‌های مرفه این شهر و محله غفاری به عنوان یکی از مناطق کم‌درآمد انتخاب شده‌اند. محله سلمان فارسی نسبت به بسیاری از مناطق شهر دارای امکانات و تسهیلات شهری بیشتری بوده است و انجام برخی اقدامات عمرانی همچون احداث پارک ملل موجب شده این محله دارای حجم ترافیکی بالایی باشد. چرا که این پارک به عنوان یک مجموعه تفریحی- گردشگری، یکی از جاذبه‌های گردشگری و فراغتی مهم شهر ساری محسوب می‌شود و جاذب جمعیت هم از شهر ساری و هم از سوی گردشگران است و مهمترین راه دسترسی به این مجموعه، خیابان سلمان فارسی است. محله غفاری به عنوان یک محله فقیرنشین در شهر ساری از نظر کالبدی و اجتماعی دارای مسائل خاص خود می‌باشد. کیفیت واحدهای مسکونی نامطلوب بوده و از نظر اجتماعی، جزو محلات جرم‌خیز در شهر ساری به‌شمار می‌آید. این محله دارای ناهنجاری‌هایی همچون آلودگی به مواد مخدر بوده است و احساس امنیت در این محله از مسائل مهم شهروندان محسوب می‌شود.

شکل ۱. موقعیت محلات مورد مطالعه در شهر ساری

(Source: Governorate of Mazandaran, 2017)

یافته‌ها و بحث

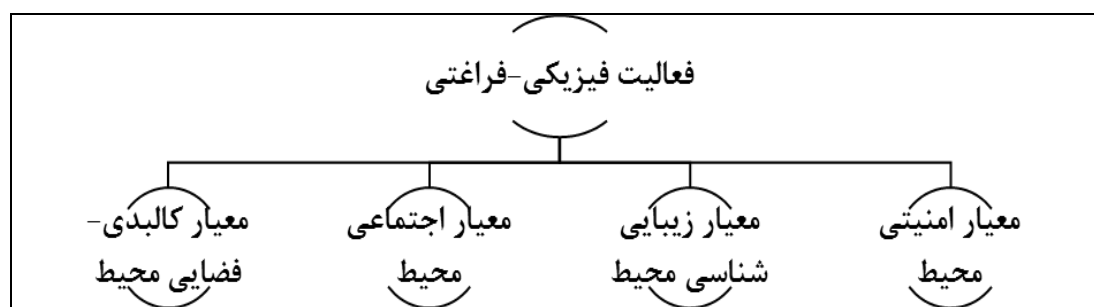
در محله سلمان فارسی، بیشترین درصد پاسخگویان (۲۸/۲) مربوط به سنین ۱۸-۲۹ و کمترین آن (۵/۹) مربوط به سنین بالای ۶۰ سال و همچنین در محله غفاری، بیشترین پاسخگویان (۴۱/۴) در سنین ۱۸-۲۹ و کمترین آن (۸/۶) مربوط به بالای ۶۰ سال است. در محله سلمان فارسی ۴۶/۵ درصد از جنسیت جامعه آماری مرد و ۵۲/۴ درصد زن و در محله غفاری، ۶۸/۶ درصد مرد و ۳۱/۴ درصد زن هستند. در محله سلمان فارسی، ۳۲/۳ درصد مجرد و ۶۷/۱ درصد متأهل و در محله غفاری ۴۲/۹ درصد مجرد و ۵۷/۱ درصد متأهل هستند. در محله سلمان فارسی بیشتر خانواده‌ها تک‌فرزندی اما در محله غفاری بیشتر خانواده دارای ۳ فرزند هستند. اطلاعات مربوط به شغل در جدول (۱) نمایش داده شده است.

جدول ۲. اطلاعات توصیفی مربوط به شغل ساکنان در محلات سلمان فارسی و غفاری

محله	بازنشسته	خانه‌دار	کارمند دولتی	کارگر	معلم	پزشک	دانشجو	استاد دانشگاه	سایر
سلمان فارسی	۱۱/۸	۱۸/۲	۱۴/۱	۲/۴	۱۱/۲	۸/۸	۱۷/۶	۸/۸	۵/۳
غفاری	۱۲/۹	۱۷/۱	۱۵/۷	۳۰	۵/۷	-	۱۰	-	۴/۳

در این بخش از پژوهش، یافته‌های استنباطی شامل تحلیلی بر میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی و بررسی وجود تفاوت بین میزان این نوع فعالیت‌ها بین زنان و مردان در میان ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری، چگونگی تأثیر شاخص‌های محیطی بر این نوع فعالیت‌ها و همچنین بررسی وجود رابطه بین مالکیت اتومبیل و نوع مسکن با میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان در این محلات مسکونی با استفاده از سوال‌های پرسش‌نامه که در چهار بعد امنیتی، زیبایی‌شناسی، اجتماعی و معیار کالبدی - فضایی محیط طراحی شده است، ارائه می‌شود.

در پاسخ به سوال اول پژوهش به منظور مطالعه تأثیر هم‌زمان معیارهای زیبایی‌شناسی، امنیتی، اجتماعی و کالبدی - فضایی در فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان از آزمون فریدمن استفاده شده است. هدف از استفاده از این روش، اولویت‌بندی و شناسایی معیارهایی است که بیشترین تأثیر را بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنین داشته‌اند. بنابراین در جدول (۳) با توجه به اینکه سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۰ و کوچکتر از ۰/۰۵ شده است، در نتیجه میزان اثرگذاری هر کدام از معیارها بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله سلمان فارسی متفاوت است و با توجه به میانگین رتبه در جدول، مشخص می‌شود که معیار امنیتی با میانگین رتبه ۲/۷۷ و پس از آن معیارهای کالبدی - فضایی، زیبایی‌شناسی و معیار اجتماعی به ترتیب با میانگین رتبه ۲/۷۴، ۲/۴۶ و ۲/۰۳ بیشترین تأثیر را بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان در محله سلمان فارسی داشته‌اند.

۱. امنیت روز	۱. دیدنی‌های و مناظر طبیعی	۱. حمایت خانواده	۱. ارتباط خیابان‌ها
۲. امنیت شب	۲. درخت	۲. حمایت دوستان	۲. پارک و فضای سبز
۳. نبود جرم	۳. سایه درختان	۳. حمایت همسایه‌ها	۳. امکانات ورزشی
۴. نبود نزاع و درگیری	۴. شکل ظاهری ساختمان‌ها	۴. فعالیت فراغتی گروهی	۴. تسهیلات دوچرخه‌سواری
۵. ایمنی تردد اتومبیل	۵. نبود آلودگی	۵. تردد جمعیت	۵. احتیاجات روزانه
۶. علائم عابر پیاده	۶. تمیزی	۶. ارتباط با مردم	۶. نبود موانع فیزیکی
۷. امنیت زنان	۷. ارتباط بین خیابان‌ها		۷. کیفیت پیاده‌روها
۸. امنیت کودکان	۸. رنگ‌های شاد نمای ساختمان‌ها		۸. مسیرهای جایگزین
۹. توجه پلیس			۹. نبود بن‌بست
۱۰. نبود حیوانات ولگرد			
۱۱. روشنایی			
۱۲. دید توسط پنجره‌های رو به محله			

شکل ۲. مدل پیشنهادی پژوهش برای سنجش نقش محیط سکونتی در فعالیت فیزیکی - فراغتی در محلات مسکونی

جدول ۳. نتایج آزمون فریدمن: مقایسه میزان تأثیر معیارهای محیط سکونتی بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله سلمان فارسی

معیارها	میانگین رتبه	رتبه	تعداد	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
زیبایی‌شناسی	۲/۴۶	۳	۱۷۰	۳۴/۰۰۷	۳	۰/۰۰۰
امنیتی	۲/۷۷	۱				
اجتماعی	۲/۰۳	۴				
کالبدی- فضایی	۲/۷۴	۲				

به همین ترتیب در محله غفاری، همانطور که در جدول (۴) نشان داده شده است، سطح معناداری ۰/۰۰۰ نشان از وجود تفاوت در میزان اثرگذاری هر کدام از معیارها بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان این محله است و با توجه به میانگین رتبه در جدول، مشخص می‌شود که معیار اجتماعی با میانگین رتبه ۳/۲۳ و پس از آن معیارهای امنیتی، کالبدی- فضایی و معیار زیبایی‌شناسی به ترتیب با میانگین رتبه ۲/۲۸، ۲/۳۸ و ۲/۱۱ بیشترین تأثیر را بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان در محله غفاری داشته‌اند.

جدول ۴. نتایج آزمون فریدمن: مقایسه میزان تأثیر معیارهای محیط سکونتی بر فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله غفاری

معیارها	میانگین رتبه	رتبه	تعداد	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
زیبایی‌شناسی	۲/۱۱	۴	۷۰	۳۲/۰۴۳	۳	۰/۰۰۰
امنیتی	۲/۳۸	۲				
اجتماعی	۳/۲۳	۱				
کالبدی- فضایی	۲/۲۸	۳				

در پاسخ به سوال دوم پژوهش از آزمون کای اسکوتر تک متغیره استفاده شده است. هدف این آزمون، مقایسه فراوانی‌های مشاهده شده با فراوانی‌های مورد انتظار، به ویژه از طریق مقادیر و فراوانی‌های باقیمانده است. به عبارت دیگر آزمون کای اسکوتر از طریق مقایسه فراوانی‌های مشاهده شده و مورد انتظار به ازما فرضیه می‌پردازد. بنابراین با توجه به جدول (۵)، با استناد به مقدار کای اسکوتر (۱۰۳/۵۷۴) باید اذعان داشت که سطح معناداری ۰/۰۰۰ نشان‌دهنده تفاوت در توزیع مشاهده شده و مورد انتظار در میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله سلمان فارسی است. همچنین مقایسه ارقام جدول حاکی از آن است که بیشترین درصد پاسخگویان در گزینه‌های "متوسط" و "زیاد" قرار گرفته‌اند که نشان‌دهنده میزان نسبتاً زیاد فعالیت فیزیکی - فراغتی در میان ساکنان محله سلمان فارسی است.

جدول ۵. نتایج آزمون کای اسکوتر: میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله سلمان فارسی

شرح	فراوانی مشاهده شده	فراوانی موردانتظار	باقیمانده	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
خیلی کم	۱۲	۳۳/۸	-۲۱/۸	۱۰۳/۵۷۴	۴	۰/۰۰۰
کم	۱۵	۳۳/۸	-۱۸/۸			
متوسط	۷۰	۳۳/۸	۳۶/۲			
زیاد	۶۲	۳۳/۸	۲۸/۲			
خیلی زیاد	۱۰	۳۳/۸	-۲۳/۸			

به همین ترتیب در محله غفاری با توجه به جدول (۶)، با استناد به مقدار کای اسکوتر (۱۲/۹۷۱)، سطح معناداری ۰/۰۰۵ نشان‌دهنده تفاوت در توزیع مشاهده شده و مورد انتظار در میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله غفاری است. همچنین مقایسه‌ی ارقام جدول حاکی از این است که بیشترین درصد پاسخگویان در گزینه‌های "متوسط" و "کم" قرار گرفته‌اند که نشان‌دهنده میزان نسبتاً پایین فعالیت فیزیکی - فراغتی در میان ساکنان محله غفاری است.

جدول ۶. نتایج آزمون کای اسکوتر: میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله غفاری

شرح	فراوانی مشاهده شده	فراوانی موردانتظار	باقیمانده	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
خیلی کم	۱۶	۱۷/۵	-۱/۵	۱۲/۹۷۱	۳	۰/۰۰۵
کم	۲۲	۱۷/۵	۴/۵			
متوسط	۲۶	۱۷/۵	۸/۵			
زیاد	۶	۱۷/۵	-۱۱/۵			

به منظور پاسخ گویی به سؤال سوم پژوهش از آزمون من ویتنی استفاده شده است. در این آزمون ابتدا مقادیر موجود به صورت یکجا و بدون توجه به جامعه‌ای که مقادیر به آن تعلق دارند رتبه‌بندی می‌شوند. سپس مجموع رتبه‌های اختصاص یافته به هر یک از دو گروه به طور جداگانه محاسبه می‌شوند. اگر تعلق داشتن به هر یک از دو گروه تأثیری بر مجموع رتبه‌ها نداشته باشد، انتظار می‌رود که مجموع رتبه‌ها در هر دو گروه یکسان باشد که در این صورت می‌توان نتیجه گرفت میانه صفت موردنظر در هر دو گروه یکسان است. بنابراین با توجه به جدول ۷، در محله سلمان فارسی، سطح معناداری ۰/۰۰۶ نشان‌دهنده تفاوت در میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی در میان زنان و مردان است و با توجه به مقادیر مربوط به میانگین رتبه مشخص شده است که میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی مردان (۹۴/۱۸) در سطح بالاتری نسبت به زنان (۷۴/۸۶) در این محله قرار گرفته است. اما در محله غفاری، سطح معناداری ۰/۹۰۵ که بیشتر از مقدار ۰/۰۵ است نشان از عدم تفاوت معنادار در میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی در میان زنان و مردان ساکن در محله است و مقادیر مربوط به میانگین رتبه نیز نشان‌دهنده میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی نسبتاً برابر میان مردان (۳۵/۳۱) و زنان (۳۵/۹۱) در این محله است.

جدول ۷. نتایج آزمون من ویتنی: مقایسه میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی زنان و مردان در محلات سلمان فارسی و غفاری

جنسیت	محله سلمان فارسی		محله غفاری	
	مرد	زن	مرد	زن
تعداد	۷۹	۸۸	۴۸	۲۲
میانگین رتبه	۹۴/۱۸	۷۴/۸۶	۳۵/۳۱	۳۵/۹۱
من ویتنی	۲۶۷۲		۵۱۹	
سطح معناداری	۰/۰۰۶		۰/۹۰۵	

به منظور پاسخ به سؤال چهارم پژوهش برای بررسی وجود رابطه معنادار بین مالکیت اتومبیل و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان از دو آزمون وی کرامر و ضریب توافق استفاده شده است. همانطور که از نتایج جدول (۸) مشخص است با توجه به سطح معناداری ۰/۲۴۵ در محله سلمان فارسی و سطح معناداری ۰/۰۸۹ در محله غفاری که از مقدار ۰/۰۵ بیشتر هستند، هیچ رابطه معناداری بین مالکیت اتومبیل و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان در این دو محله وجود ندارد.

جدول ۸. نتایج آزمون‌های وی کرامر و ضریب توافق: بررسی رابطه بین مالکیت اتومبیل و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری

شرح	محله سلمان فارسی		محله غفاری	
	ارزش	سطح معناداری	ارزش	سطح معناداری
وی کرامر	۰/۱۸	۰/۲۴۵	۰/۳۰۵	۰/۰۸۹
ضریب توافق	۰/۱۷۸	۰/۲۴۵	۰/۳۹۲	۰/۰۸۹

برای پاسخ گویی به سؤال پنجم پژوهش به منظور بررسی وجود رابطه معنادار بین نوع مسکن (ویلاهی - آپارتمانی) و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان از دو آزمون وی کرامر و ضریب توافق استفاده شده است. همان طور که از نتایج جدول (۹) مشخص است با توجه به سطح معناداری ۰/۱۳۲، هیچ رابطه معناداری بین نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محله سلمان فارسی وجود ندارد اما در محله غفاری در سطح معناداری ۰/۰۲۴ که کوچکتر از مقدار ۰/۰۵ است وجود رابطه تأیید می‌شود و میزان ارزش ۰/۳۷۰ نشان‌دهنده رابطه نسبتاً قوی بین نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان این محله است به گونه‌ای که

نتایج جدول (۱۰) نشان می‌دهد که ساکنین واحدهای مسکونی آپارتمانی، فعالیت فیزیکی- فراغتی بیشتری نسبت به ساکنین خانه‌های ویلایی در این محله دارند.

جدول ۹. نتایج آزمون‌های وی کرامر و ضریب توافق: بررسی رابطه بین نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی- فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری

وی کرامر	محله سلمان فارسی		محله غفاری	
	ارزش	سطح معناداری	ارزش	سطح معناداری
۰/۲۰۸	۰/۱۳۲	۰/۳۷۰	۰/۰۲۴	
۰/۲۰۴	۰/۱۳۲	۰/۳۴۷	۰/۰۲۴	

جدول ۱۰. نتایج آزمون‌های وی کرامر و ضریب توافق: بررسی رابطه بین نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی- فراغتی ساکنان محله غفاری

نوع مسکن	ویلایی	آپارتمانی	میزان فعالیت فیزیکی- فراغتی			
			خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
	ویلایی	۸	۴	۵	۴	
	آپارتمانی	۸	۱۷	۲۱	۲	

نتیجه‌گیری

یکی از موضوعاتی که امروزه در برنامه‌ریزی شهری مطرح شده و مورد توجه سیاست‌گذاران شهری قرار گرفته است، توجه به فعالیت‌های فیزیکی و چگونگی گذران اوقات فراغت شهروندان است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف سنجش تطبیقی نقش محیط سکونتی بر فعالیت فیزیکی- فراغتی ساکنان در محلات مسکونی سلمان فارسی و غفاری شهر ساری صورت گرفت. در این راستا، از معیار زیبایی‌شناسی محیط شامل ۸ گویه، معیار امنیتی محیط شامل ۱۲ گویه، معیار اجتماعی محیط شامل ۶ گویه و معیار کالبدی- فضایی محیط شامل ۹ گویه استفاده شد. بر این اساس نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که هر کدام از معیارهای زیبایی‌شناسی، امنیتی، اجتماعی و کالبدی- فضایی محیط اثر متفاوتی بر میزان فعالیت فیزیکی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری می‌گذارند به این ترتیب که برای ساکنین محله سلمان فارسی، معیار امنیتی (۲/۷۷) بیشترین اهمیت را دارد و پس از آن، به ترتیب معیارهای کالبدی- فضایی (۲/۷۴)، زیبایی‌شناسی (۲/۴۶) و معیار اجتماعی (۲/۰۳) بر فعالیت فیزیکی- فراغتی ساکنان در این محله مؤثرند در حالی که در محله غفاری معیار اجتماعی (۳/۲۳) مهم‌ترین شاخص برای ساکنین بوده و پس از آن به ترتیب معیارهای امنیتی (۲/۳۸)، کالبدی- فضایی (۲/۲۸) و معیار زیبایی‌شناسی (۲/۱۱) بیشترین تأثیر را بر فعالیت فیزیکی- فراغتی ساکنان داشته‌اند. بنابراین این‌طور به نظر می‌رسد که در محله سلمان فارسی به این دلیل معیار امنیتی مهم‌ترین عامل بوده که ساکنین از نظر امنیتی شامل امنیت برای زنان و کودکان، نبود جرم و جنایت و نزاع و درگیری، ایمنی مربوط به تردد اتومبیل، وجود نور و روشنایی در محله و سایر شاخص‌های امنیتی در محله احساس نیاز بیشتری می‌کنند و کم‌اهمیت بودن معیار اجتماعی نشان‌دهنده‌ی پایین بودن حمایت خانواده‌ها، دوستان و همسایه‌ها در انجام فعالیت فیزیکی- فراغتی افراد و میزان پایین فعالیت‌های گروهی فیزیکی- فراغتی در این محله است اما در محله غفاری، مهم بودن معیار اجتماعی نشان‌دهنده‌ی میزان پایین فعالیت‌های گروهی فیزیکی- فراغتی و سطح پایین حمایت‌های اجتماعی برای افراد در انجام فعالیت فیزیکی- فراغتی است بنابراین رضایت کم افراد از این ویژگی‌های اجتماعی منجر به انتخاب این معیار به عنوان مهم‌ترین عامل در انجام فعالیت‌های فیزیکی- فراغتی در محله شده است اما کم‌اهمیت بودن معیار زیبایی‌شناسی نشان‌دهنده این است که ساکنین محله از زیبایی نما و شکل ظاهری ساختمان‌ها، وجود درختان و سایه آن‌ها، نبود آلودگی، زیبایی ارتباط بین خیابان‌ها و سایر شاخص‌های مربوط به زیبایی در محله رضایت دارند. همچنین نتایج نشان داد که در محله سلمان فارسی، فعالیت فیزیکی- فراغتی ساکنان نسبتاً زیاد (۴۱/۴ درصد فعالیت متوسط و ۳۶/۶ درصد فعالیت زیاد) اما در محله غفاری، ساکنین فعالیت فیزیکی- فراغتی نسبتاً پایینی (۳۱/۴ درصد فعالیت کم و ۳۷/۱ درصد فعالیت متوسط) دارند. بنابراین به نظر می‌رسد که در محله سلمان فارسی شرایط از نظر معیارهای زیبایی‌شناسی، امنیتی، ویژگی‌های اجتماعی و معیار کالبدی- فضایی در محیط برای

انجام فعالیت فیزیکی - فراغتی تا حد زیادی برای ساکنین مهیا است و این عوامل، انگیزه بیشتری برای ساکنین به منظور انجام فعالیت فیزیکی - فراغتی می‌شوند اما پایین بودن کیفیت این عوامل در محله غفاری انگیزه کمتری برای فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنین ایجاد کرده است. از طرف دیگر براساس نتایج، مشخص شد که در محله سلمان فارسی، فعالیت فیزیکی - فراغتی مردان (۹۴/۱۸) در سطح بالاتری نسبت به زنان (۷۴/۸۶) قرار گرفته است که با توجه اهمیت بالای معیار امنیتی در این محله و احتمالاً رضایت پایین ساکنان از این معیار که یکی از شاخص‌های مربوط به آن متوجه امنیت زنان است، ممکن است دلیل فعالیت فیزیکی - فراغتی کمتر زنان نسبت به مردان مربوط به این عامل باشد اما در محله غفاری، فعالیت فیزیکی - فراغتی زنان (۳۵/۹۱) و مردان (۳۵/۳۱) تقریباً با هم برابر است. همچنین مشخص شد که هیچ رابطه معناداری بین مالکیت اتومبیل و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان در این دو محله وجود ندارد (سطح معناداری ۰/۲۴۵ در محله سلمان فارسی و سطح معناداری ۰/۰۸۹ برای محله غفاری که هر دو از مقدار ۰/۰۵ بیشتر هستند) که نشان‌دهنده این است که ممکن است افراد با وجود داشتن اتومبیل، فعالیت فیزیکی - فراغتی زیادی داشته باشند و بالعکس ممکن است افراد با وجود اینکه مالک اتومبیل نیستند اما میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی پایینی داشته باشند بنابراین عوامل دیگری به جز مالکیت اتومبیل در انجام فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان در این دو محله دخیل است. اما در مورد وجود رابطه بین نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی، مشخص شد که در محله سلمان فارسی هیچ رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود ندارد (سطح معناداری ۰/۱۳۲ که بیشتر از مقدار ۰/۰۵ است) که نشان می‌دهد که افراد فارغ از نوع مسکن که ممکن است ویلایی و یا آپارتمانی باشد، می‌توانند فعالیت فیزیکی - فراغتی پایین و یا بالایی داشته باشند اما در محله غفاری نتایج نسبت به محله سلمان فارسی متفاوت است به گونه‌ای که مشخص شد بین دو متغیر نوع مسکن و میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان، رابطه معنادار نسبتاً قوی (۰/۳۷۰) وجود دارد و ساکنین مسکن آپارتمانی، فعالیت فیزیکی - فراغتی بیشتری نسبت به ساکنین مسکن ویلایی در این محله دارند. بنابراین با توجه به نتایج پژوهش، بالا بردن کیفیت معیار امنیتی در محله سلمان فارسی می‌تواند موجب بالا بردن میزان فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان و به خصوص باعث گرایش بیشتر زنان برای حضور بیشتر در این گونه فعالیت‌ها شود و در محله غفاری لازم است برنامه‌ریزی‌ها به خصوص در ارتباط با تعاملات اجتماعی به گونه‌ای باشد که ساکنین تمایل بیشتری برای انجام فعالیت فیزیکی - فراغتی در محله داشته باشند. بنابراین فراهم نمودن امکانات فیزیکی - فراغتی مناسب در این محلات با توجه به شرایط سنی و جنسی افراد و توسعه و بهبود آن توسط برنامه‌ریزان می‌تواند نقش مهمی در بالا بردن کیفیت گذران اوقات فراغت و از سوی دیگر کاهش هزینه‌های درمانی و بالا بردن کیفیت زندگی شهروندان داشته باشد. با توجه به نتایج بدس آمده از این پژوهش راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

- افزایش امنیت در محله سلمان فارسی به منظور افزایش فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان به خصوص برای زنان
- برنامه‌ریزی به منظور افزایش کیفیت تعاملات اجتماعی در محله غفاری
- بهبود امکانات فیزیکی - فراغتی متناسب با شرایط سنی و جنسی ساکنان در محله غفاری
- ضرورت همکاری‌های بین‌بخشی جهت مداخلات محیطی و طراحی مسیرهای زیبا و امن در محلات غفاری و سلمان فارسی
- بررسی چگونگی مقابله با موانع فرهنگی انجام فعالیت فیزیکی - فراغتی در محلات سلمان فارسی و غفاری
- ارتقای اجتماعی محلات از طریق افزایش حس فعالیت‌های گروهی، افزایش امنیت و شکل‌گیری گروه‌های اجتماعی به منظور ارتقای فعالیت فیزیکی - فراغتی در محلات مورد مطالعه
- ایجاد خدمات اجتماعی (مانند ایجاد واحدهای آموزشی)، خدمات کالبدی - فضایی (مانند ایجاد فضاهای سبز و زمین‌های ورزشی) و تسهیلاتی از این قبیل، در فواصل مناسب در محله‌ها و بهبود راه‌های دسترسی در جهت افزایش فعالیت فیزیکی - فراغتی ساکنان محلات سلمان فارسی و غفاری
- در پایان پیشنهاد می‌شود تمام ابعاد امنیت، زیبایی‌شناسی، کالبدی - فضایی و اجتماعی در محلات به طور همزمان مورد توجه قرار گیرند؛ زیرا افزایش کیفیت این محلات به منظور افزایش فعالیت‌های فیزیکی - فراغتی افراد، در گرو توجه چندبعدی به این موضوع است.

References

- Annear, M. J., Cushman, G., & Gidlow, B. (2009). Leisure time physical activity differences among older adults from diverse socioeconomic neighborhoods. *Health & Place* 15, 482-490.
- Ardakani, J. B., & Nosrati, A. G. (2015). The Association between Physical Activity in Leisure Time and Juvenile Delinquency in Detained Boys in Yazd Prison. *Int J Pediatr*, 3(5), 1-5, 21, 871-878. (In Persian)
- Bier, A., & Heiginz, K. (2002). *Environmental Planning for Land Development: Guidelines for Sustainable Local Planning and Design*. (Translated by Seyyed Hossein Bahreini and Keyvan Karimi), Tehran: Tehran University. (In Persian)
- Caspi, C. E., Kawachi, I., Subramanian, S. V., Tucker-Seeley, R., & Sorensen, G. (2013). The social environment and walking behavior among low-income housing residents. *Social Science & Medicine* 80, 76-84.
- Cerin, E., Lee, K. Y., Barnett, A., Sit, C. H. P., Cheung, M., & Chan, W. (2013). Objectively-measured neighborhood environments and leisure-time physical activity in Chinese urban elders. *Preventive Medicine* 56, 86-89.
- Chamanpira, M., Farahani, A., & Farahani, M. J. (2014). Assessment of leisure time and physical activities of aging people with an emphasis on fitness machines of Tehran municipality. *Journal of Aging*, 9(3), 179-188. (In Persian)
- Deputy of Economic Affairs and Planning of Mazandaran Province. (2006). *Mazandaran Statistical Yearbook*. (In Persian)
- Dorostkar, N. V. (2012). *Measurement and comparison of the quality of residential environment in old and new urban textures (Case study: Mashhad city)*. Master's thesis of Urban Planning, Shiraz: University of Shiraz. (In Persian)
- Ghafouri, F., Pormoz, M., & Kashkar, S. (2016). Comparing the enjoyment of Physical-Leisure activities in different socio-economic classes. *New approaches to sports management*, 4(12), 33-45. (In Persian)
- Governorate of Mazandaran. (2017). the shape file of Sari City. (In Persian)
- Hu, G., Pekkarinen, H., Hanninen, O., Yu, Z., Tian, H., Guo, Z., & Nissinen, A. (2002). Physical activity during leisure and commuting in Tianjin, China. *Bulletin of the World Health Organization*, 80(12), 933-938.
- Izadi, A. (2013). *Analysis of desirable residential environments in Isfahan*. Master's thesis for geography and urban planning, Isfahan: Art university of Isfahan. (In Persian)
- Kazemi, A., Ardabili, H. E., & Zahraee, N. (2011). Pattern of physical activity in adolescent girls in Isfahan city and the factors affecting on it. *Scientific Journal of Qazvin Medical Sciences University*, 15(1), 39-47. (In Persian)
- Lenthe, F. J., Brug, J., & Mackenbach, J. P. (2005). Neighborhood inequalities in physical inactivity: the role of neighborhood attractiveness, proximity to local facilities and safety in the Netherlands. *Social Science & Medicine* 60, 763-775.
- Marques, A., Martins, J., Sarmento, H., Ramos, M., Diniz, J., & Costa, F. C. (2015). Socio-demographic correlates of leisure time physical activity among Portuguese adults. *Cad. Saúde Pública, Rio de Janeiro*, 31(5), 1061-1070.
- Norbery Schultz, C. (2002). *Residential concept: towards the allegorical architecture*. (Translation by Amir Yar Mohammadi), Tehran: Agah Publishing. (In Persian)
- Piraste, A., Johari, Z., Zafarghandi, N., & Kholdi, N. (2012). Effective Environmental factors on physical activity and health promotion of dormitory medical students based on social cognitive theory. *Journal of Alborz Medical Sciences University*, 1(3), 159-165. (In Persian)
- Pourranjbar, M., Keshavarz, L., Sharifian, E., & Farahani, A. (2014). Barriers to Participation in leisure Physical Activities of Disabled Persons with Wheelchairs in Kerman Province. *Journal of Health and Development*, 3(2), 175-188. (In Persian)

- Saidj, M., Jorgensen, T., Jacobsen, R. K., Linneberg, A., & Aadahl, M. (2015). The influence of housing characteristics on leisure-time sitting. A prospective cohort study in Danish adults. *Preventive Medicine*, 81, 58-62.
- Statistical Center of Iran. (2016). the results of the general census of population and housing. (*In Persian*)
- Su, M., Tan, Y., Liu, Q., Ren, Y., Kawachi, I., Li, L., & Lv, J. (2014). Association between perceived urban built environment attributes and leisure-time physical activity among adults in Hangzhou, China. *Preventive Medicine*, 66, 60-64.
- Sugiyama, T., Leslie, E., Giles-Corti, B., & Owen, N. (2009). Physical activity for recreation or exercise on neighborhood streets: Associations with perceived environmental attributes. *Health & Place*, 15, 1058-1063.

How to cite this article:

Jafari Mehrabadi, M., Allahyari Asli Ardeh, S., & Abdi, K. (2020). The role of residential environment on physical-leisure activities of citizens (Case study: Salman Farsi and Ghafari Neighborhoods of Sari). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(1), 101-115.
http://jshsp.iurasht.ac.ir/article_672696.html

The Role of Residential Environment on Physical-Leisure Activities of Citizens (Case Study: Salman Farsi and Ghafari Neighborhoods of Sari)

Maryam Jafari Mehrabadi*

Assistant Professor, Dep. of Geography, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran

Shamila Allahyari Asli Arde

M.A in Geography and Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran

Komeil Abdi

PhD in Geography and Urban Planning, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran

Received: 03 November 2017

Accepted: 29 May 2018

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The residential environment of individuals and the aesthetic, social, security and physical-spatial characteristics of residential neighborhoods can play a significant role in the level of quality of physical activity-leisure residents. This is especially important in large cities with diverse neighborhoods with distinctly different characteristics and socio-economic texture. The purpose of this study was to investigate the residential environment of poor and wealthy neighborhoods in Sari and the effect of the characteristics of the residential environment of these two neighborhoods on the physical-leisure activities of residents.

Methodology

This research is a survey research which has been used to collect data using a questionnaire. The method of analysis was descriptive-analytic and analyzed using SPSS, Friedman, Chi-Square, Mann-Whitney, Cramér's V test and agreement coefficient. The sample size was 240, in which 170 questionnaires were distributed in Salman Farsi neighborhood and 70 questionnaires distributed in Ghaffari neighborhood. Validity of the questionnaire was confirmed and modified by the comments of five urban experts and the reliability of the questionnaire was calculated using the Cronbach's alpha coefficient of 0.886. Indicators used in the research include environmental aesthetics, environmental security, social environment and physical- space environment, which are obtained using various sources and combination of indicators.

Results and Discussion

The present study was conducted with the aim of comparative evaluation of the role of the habitat environment on the physical-leisure activities of residents in Salman Farsi and Ghaffari residential areas of Sari. Accordingly, the results showed that in Salman-Farsi neighborhood, security is the most important criteria for residents and after that, physical-spatial, aesthetic and social criteria is effective, while in Ghafari neighborhood, social criteria are the most important indicator for residents and then security criteria, Physical-space and aesthetic criteria had the greatest impact on the physical-leisure activities of residents. Therefore, it seems that in the Salman-Farsi province, the security measure was the most important factor for residents to be safe in terms of security for women and children, lack of crime and conflict and conflict, safety

---

* Corresponding Author

Email: mjafari@guilan.ac.ir

of car traffic, the presence of light and brightness in neighborhood and other security indicators in the neighborhood feel more and less social standards indicate low support of families, friends and neighbors in the physical-leisure activities of individuals and low level of physical-leisure group activities in this neighborhood, but in the Ghaffari neighborhood, important being a social criterion indicator low levels of physical activity-leisure activities and a low level of social support for individuals in pursuit of physical-leisure activities. Therefore, low satisfaction from these social characteristics has led to the selection of this criterion as the most important factor in the pursuit of physical-leisure activities in the neighborhood but to be of minor importance. The aesthetic criterion shows that the residents of the neighborhood are satisfied with the beauty and appearance of the buildings, the presence of trees and their shadow, the lack of pollution, the beauty of the relationship between the streets and other indices of beauty in the neighborhood. Also, the results showed that residents of Salman-e Farsi, physically-leisure activities are relatively large but in Ghaffari neighborhood, residents have relatively low physical-leisure activity. Therefore, it seems that in the Salman-Fars province, the conditions for aesthetics, security, social features, and physical-space measurements in the environment for physical-leisure activities are largely provided for residents, and these factors are more motivating for residents to perform activities Physical-leisure, but low quality of these factors in Ghaffani neighborhood has less incentive for physical-leisure activities of residents. On the other hand, based on the results, it was found that in the Salman-Fars province, physical-leisure activity of men is higher than women, due to the high importance of security measures in the neighborhood and possibly low satisfaction of residents by this criterion, which is one of the indicators It is related to the security of women; it may be because of less physical activity-women's leisure than men, but in the Ghaffari neighborhood, the physical-leisure activity of women and men is almost equal. It was also found that there was no significant relationship between car ownership and the physical activity-leisure levels of residents in these two neighborhoods, which indicates that people may have a lot of physical-leisure activities despite the presence of cars, and vice versa, they are not car owners but have low physical-leisure activities. Therefore, other factors other than ownership of the car are involved in the physical-leisure activities of residents in these two neighborhoods. However, regarding the relationship between type of housing and the amount of physical activity-leisure, it was found that there was no significant relationship between these two variables in the Salman-Fars province, which shows that people without housing, which may be villa or apartment, can Physical-leisure activities are low or high, but in Ghaffari neighborhood, the results are different than the Salman Persian district, so that it was found that there is a relatively significant relationship between the two variables of the type of housing and the level of physical activity-leisure of the residents, and the inhabitants of the apartment buildings , Physical activity-more leisure than residents of the villa's homes They have a neighborhood.

Conclusion

According to the results of the study, raising the quality of security standards in the Salman-Farsi neighborhood could increase the physical activity of the residents and, in particular, encourage more women to engage in such activities, and in the Ghaffari neighborhood, planning should be carried out, especially in social interactions Residents are more likely to have a physical activity in the neighborhood. Therefore, provision of appropriate physical-leisure facilities in these neighborhoods with regard to the age and sexual conditions of individuals and the development and improvement by planners can play an important role in improving the quality of spending leisure time and, on the other hand, reducing health care costs and improving the quality of life of citizens.

Keywords: Residential environment, physical- leisure activity, Sari, Salman-Farsi, Ghafari